

Вяртанне да мовы сэрца

Як зберагчы нацыянальную культуру ў эпоху глабалізацыі? Гэтым заклапочаны сёння многія краіны. Відавочна, што і Беларусь далучаецца да эканамічных альянсаў, міжнародных навуковых і культурных праграм. Але ж непахісным для яе застаецца трывалы падмурак, створаны нашымі продкамі, – наша спадчына. Як падкрэсліў у сваім выступленні на 42-м з’ездзе БРСМ Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка: «Культура – вось што робіць беларуса беларусам, а не проста «тутэйшым», у якім бы пункце зямнога шара ён ні знаходзіўся. Не толькі наша найбагацейшая спадчына: літаратура, музыка, архітэктура – але і мова, якую мы павінны ведаць, гісторыя, якую мы павінны помніць, і каштоўнасці, якія мы павінны паважаць».

Менавіта пісьмовай і літаратурнай спадчыны беларускага народа датычацца вынікі даследавання, якое стала асновай доктарскай дысертацыі «Пацінамоўны ліра-эпас у полілінгвістычнай літаратуры Беларусі XVI–XVII стагоддзяў: традыцыя, гісторыка-эстэтычная эвалюцыя» прафесара кафедры гісторыі беларускай літаратуры філалагічнага факультэта БДУ Жанны Вацлаваўны НЕКРАШЭВІЧ-КАРОТКАЙ.

Усвядомленая цікавасць

Ці часта мы сёння звяртаемся да лацінскай мовы? Хутчэй за ўсё, зрэдку. Аднак гісторыя сведчыць, што быў час, калі яна служыла візітнай карткай для ўваходу ў асяроддзе адукаванай эліты, абавязковым атрыбутам поспеху. Лацінская мова была мовай культуры і навукі, а таксама каталіцкай царквы, якая з’яўлялася падмур-

кам сярэднявечнага ўкладу жыцця. Амаль да канца XVIII стагоддзя яна была яшчэ і мовай літаратуры.

Некаторыя функцыі латыні захаваліся і да нашых дзён. Так, лацінская мова паранейшаму невычэрпная крыніца папаўнення тэрміналогіі ва ўсіх галінах навукі і тэхнікі. Без яе і сёння не абышліся гісторыкам, філосафам, юрыстам і мастацтвазнаўцам: засталася мноства лацінскіх надпісаў, лацінамоўных літаратурных крыніц.

Для большасці беларускіх студэнтаў знаёмства з лацінскай мовай звычайна пачынаецца з першага курса ВНУ. Так складалася і ў Жанны Вацлаваўны Некрашэвіч-Кароткай. Латынь спачатку стала прадметам яе зацікаўленасці як студэнткі. На філалагічным факультэце БДУ Жанна ў свой час вучылася адразу па дзвюх спецыяльнасцях: руская філалогія і класічная філалогія. Менавіта тады адкрыла для сябе характэрнае лацінскай мовы, асабліва паэзіі, якую пачала вывучаць з лепшых твораў вядомых паэтаў не толькі Старажытнага Рыма, але і Беларусі – тытану эпохі Рэнесансу Мікалая Гусоўскага і Яна Вісліцкага.

– Сапраўды, менавіта ў студэнцкія гады ў мяне з’явілася такая свядомая зацікаўленасць лацінскай мовай і літаратурай, – распавядае Ж.В. Некрашэвіч-Кароткая. – Шчыра прызнацца, спачатку планавала ісці

НАША ДАСЬЕ

НЕКРАШЭВІЧ-КАРОТКАЯ Жанна Вацлаваўна.

Нарадзілася ў Мінску. Скончыла Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (1994), дактарантуру філалагічнага факультэта гэтай ВНУ (2013).

У 1995–2000 гадах працавала выкладчыкам, старшым выкладчыкам кафедры гісторыі беларускай літаратуры філалагічнага факультэта БДУ. З 2000 па 2004 год – загадчык кафедры класічнай і славянскай філалогіі Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта. З 2004 па 2009 год – дацэнт кафедры сучасных замежных моў факультэта міжнародных адносін БДУ. Верасень – снежань 2009 года – дацэнт кафедры класічнай філалогіі філалагічнага факультэта БДУ. З 2013 года – дацэнт, з верасня 2014 года – прафесар кафедры гісторыі беларускай літаратуры БДУ.

Доктар філалагічных навук (2013), дацэнт (2005).

Аўтар больш як 200 навуковых публікацый, у тым ліку чатырох манаграфій, вучэбна-метадычных дапаможнікаў па беларускай літаратуры і лацінскай мове.

Сфера навуковых інтарэсаў: гісторыя беларускай літаратуры і культуры XI–XIX стагоддзяў, нацыянальная, дзяржаўная, культурная, рэлігійная ідэнтычнасць беларусаў у ВКЛ і Расійскай імперыі, адлюстраванне ідэнтыфікацыйных парадыгмаў у помніках прыгожага пісьменства; найбольш рэлевантныя для пісьмовай культуры Беларусі эвалюцыйныя вектары; аксіялагічны патэнцыял помнікаў лацінамоўнага ліра-эпасу, а таксама польскамоўнай паэзіі XVII–XIX стагоддзяў.

ў аспірантуру на кафедру мовазнаўства. Але больш правільны кірунак дапамог вызначыць мой будучы навуковы кіраўнік Уладзімір Кароткі. У час размоў з ім я зразумела, што мне насамрэч цікавая старажытная беларуская літаратура. Бо тут закранаюцца адразу некалькі маіх любімых прадметаў – беларуская літаратура і лацінская мова. Сярод людзей, якія дапамаглі мне ўбачыць святло і характэрна твораў мінулага, вядома, не магу не ўспомніць і маю маці. Яна больш за 30 гадоў выкладала беларускую мову і літаратуру ў школе. Ды й наогул, мне проста пашанцавала з настаўнікамі ў жыцці. Калі канкрэтна гаварыць пра даследчыкаў новаляцінскай паэзіі, то гэта ў першую чаргу Віктар Дарашкевіч, які працаваў у Акадэміі навук, але, на жаль, заўчасна пайшоў з жыцця. Гэта Сяргей Кавалёў, цяпер прафесар Люблінскага ўніверсітэта, а таксама Якаў Парэцкі – ён зрабіў першыя пераклады беларускіх лацінамоўных твораў, праўда, на рускую мову. Зразумела, і Алесь Жлутка – адзін з нашых вядомых лаціністаў. Як бачым, мне было на каго раўняцца. Спадзяюся, што годна працягну я іх выдатную справу.

Літаратурная спадчына адкрывае новыя даягляды. У гэтым Жанна Вацлаваўна пераканалася падчас сваёй навуковай працы. Перш-наперш даследчыца звярнулася да творчай спадчыны «беларускай Мельпамены» – кнігіні Францішкі Уршулі Радзівіл, заснавальніцы Нясвіжскага прыдворнага тэатра ў сярэдзіне XVIII стагоддзя. Творчасці нясвіжскай паэты, жонкі Міхала Казіміра Радзівіла Рыбанькі, якая пісала камедыі, трагедыі і оперы па-польску, прысвечана яе кандыдацкая дысертацыя. Некалькі п'ес даследчыца пераклала на беларускую мову. Займаючыся перакладамі тагачасных тэкстаў, Жанна Вацлаваўна выявіла, што ў мове прыдворнай драматургіі было вельмі шмат французскіх запазычанняў, а таксама лацінізмаў. Але паступова польская мова, як і беларуская ў свой час, пераадоўляла гэтыя хібы, пазбаўлялася іншамоўных уплываў і ачышчалася.

Нагадваючы асаблівасці тагачаснага літаратурнага працэсу, Жанна Некрашэвіч-Кароткая падкрэслівае, што польскай мовай карысталіся многія, калі не сказаць, большасць айчынных пісьменнікаў XIX стагоддзя, прычым у кожнага з іх можна заўважыць пэўныя рэгіянальныя асаблівасці. Як, на-

▲ На канферэнцыі, прысвечанай 500-годдзю бітвы пад Грунвальдам. Кракаў, верасень 2010 года

прыклад, у таго ж Адама Міцкевіча. Тагачасныя літаратары яго папракалі, што ён піша свае творы на такой мове, якая відавочна прызначаецца не для жыхароў каронных зямель, а для яго суайчыннікаў на Літве. Тым не менш потым мова Адама Міцкевіча стала лічыцца ўзорам літаратурнай польскай мовы.

– Дарэчы, і Аляксандра Пушкіна таксама спачатку лаялі за мову паэмы «Руслан і Людміла», – нагадвае даследчыца. – Можна сказаць, гэта быў скандал у свой час, а потым мова Пушкіна стала ўзорнай для фарміравання сучаснай рускай літаратурнай мовы. Таму, відаць, на ўсе такія з'явы трэба глядзець з пункту гледжання культурнай эвалюцыі. Дарэчы, вось цяпер у нашай краіне так званай «мовай хлеба» з'яўляецца руская, таму што часцей за ўсё мы яе выкарыстоўваем і на працы, і ў размовах з сябрамі. У XIX жа стагоддзі на беларускіх землях «мовай хлеба» была польская, а «мовай сэрца» – і тады, і на сённяшні дзень – была і застаецца мова беларуская. І мне здаецца, гэта насамрэч добра, што ў розных сітуацыях мы можам звяртацца да розных моў.

Увогуле, як лічыць Жанна Вацлаваўна, тэма мастацкай спадчыны Нясвіжа на сённяшні дзень найбольш шчасліва і багата раскрытая. І тут вельмі многа зроблена нашымі мастацтвазнаўцамі і гісторыкамі. Апроч даследчыцкай працы, Ж.В. Некрашэвіч-Кароткая актыўна ўдзельнічала ў

многіх мерапрыемствах у Нясвіжы, у тым ліку ў навуковай канферэнцыі ў рамках фестывалю «Музы Нясвіжа» (2005), навуковай канферэнцыі, прысвечанай Радзівілам, на якую нават прыязджалі нашчадкі вядомых магнатаў (2013). Што ж непасрэдна да спадчыны Францішкі Уршулі Радзівіл, то яшчэ ў 2003 годзе ў серыі «Беларускі кнігазбор» выйшаў том яе выбраных твораў. Ажыццяўляюцца пастаноўкі ў беларускіх тэатрах, у тым ліку паводле яе арыгінальных п'ес, як, напрыклад, спектакль «Выкраданне Еўропы, або Тэатр Уршулі Радзівіл» у Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Я. Купалы.

Даследчыца літаратурнай спадчыны Жанна Некрашэвіч-Кароткая ганарыцца тым, што спрычынілася да папулярызачыі і гэтай пісьменніцы, і шэрагу лацінамоўных аўтараў XVI–XVII стагоддзяў. Яшчэ пры напісанні кандыдацкай дысертацыі яна захапілася перакладамі старажытных твораў з лацінскай на беларускую мову і лічыць, што са старонак лацінамоўных твораў паўстаюць побыт, норавы беларусаў і нават можна атрымаць звесткі пра геаграфічныя ўяўленні XVI стагоддзя з рэальнымі назвамі гарадоў і рэк Беларусі. Часцей за ўсё ў новалацінскай паэзіі ўзгадваюцца ваенныя падзеі айчыннай гісторыі даўніх стагоддзяў, пачынаючы са слаўтай Грунвальдскай бітвы 1410 года, а таксама Чашніцкай, альбо Ульскай бітвы 1564 года. Адной са знакавых ваенных падзей – Грунвальдскай бітве – прысвечана паэма

Яна Вісліцкага «Пруская вайна», якая стала першым вялікім плёнам перакладчыцкай працы Жанны Вацлаваўны Некрашэвіч-Кароткай.

– Безумоўна, мая першасная задача ў тым, каб сапраўды звярнуць увагу суайчыннікаў на гэтае літаратурнае багацце, – адзначае даследчыца. – І паколькі Бог надзяліў мяне адпаведнымі здольнасцямі і талентамі, то я лічу сваім абавязкам у першую чаргу зрабіць гэта менавіта шляхам перакладу найбольш значных твораў тых часоў.

Мудрасць без часавых рамак

Сярод людзей дасведчаных існуе думка, што ў XVI стагоддзі ў літаратурным працэсе эпохі Рэнесансу плённа развівалася пісьменства на старабеларускай мове. Жанна Некрашэвіч-Кароткая лічыць гэтае сцверджанне слушным, але з пэўнымі агаворкамі. Справа ў тым, падкрэслівае даследчыца, што старабеларуская мова абслугоўвала даволі вузкую групу жанраў і помнікаў. Яна прызначалася ў асноўным для афіцыйнага дзелавога пісьменства: Статут Вялікага Княства Літоўскага пісаўся на старабеларускай мове, як і беларуска-літоўскія летапісы. Але ж калі глядзець глыбей, то гэтыя беларуска-літоўскія летапісы ў той час былі рукапіснымі, а значыць, арыентаванымі на вельмі вузкае кола людзей. Звычайна яны ствараліся пры княжацкіх дварах, адпаведна, у скрыпторыях, захоўваліся ў прыватных бібліятэках і да шырокага чыгача, як правіла, не даходзілі. Але ў той жа час князі, магнаты – Радзівілы, Хадкевічы, Алелькавічы – запрашалі да сябе таленавітых паэтаў, якія, валодаючы майстэрствам антычнай версіфікацыі, маглі на агульнаразумелай для ўсіх адукаваных людзей лацінскай мове расказаць пра падзеі нашай гісторыі. Вось вядомы факт: у Рыгора Хадкевіча, у яго радавым маёнтку ў Заблудаве два ці тры гады працаваў прыдворным настаўнікам і паэтам немец Іаган Мюліус. І менавіта ў Заблудаве былі выдадзены першыя на нашых землях кнігі Івана Фёдарова і Пятра Мсціслаўца.

– Гэтыя факты паказваюць, наколькі шырокім быў культурны дыяпазон мясцовых магнатаў, – падкрэслівае даследчыца. – З аднаго боку, яны спрыялі развіццю літаратуры і на сваёй роднай мове, з другога – падтрымлівалі лацінскую адукацыю,

▼ Ж. Некрашэвіч-Кароткая (стаіць злева) са студэнтамі Інстытута славістыкі Універсітэта ў Ольдэнбургу (Германія)

культуру, таму што разумелі: без гэтага немагчыма быць сапраўдным еўрапейцам. І адно другому абсалютна не прэрэчыла.

Калі звяртаешся да літаратурных помнікаў Сярэднявечча, раней або пазней усё-ткі ўзнікае пытанне: ці актуальныя сёння думкі, якія выказвалі аўтары XVI–XVIII стагоддзяў? «Мудрасць не мае часавых рамак», – запэўнівае Жанна Некрашэвіч-Кароткая і нават прыводзіць паказальны прыклад.

– Недзе ў 2000-я гады я працавала над перакладам прысвячэння каралеве Боне да паэмы «Песня пра зубра» Мікалая Гусоўскага, і там былі такія радкі: «Бачу я таксама мноства такіх [людзей], якія далёка пераўзыходзяць іншых і багаццямі, і талентамі. І вось, калі яны заўважаюць, што людзі, дасканалыя ў навукх, мала паважаюцца, то больш імкнуцца набываць багацці, чым удасканалваць душы, і дзеля гэтай нікчэмнай справы яны чыняць страты ў адносінах да свайго самага высакароднага прызначэння». Гэта было сказана практычна паўтысячагоддзя таму! Мне проста ўразіла, наколькі актуальным засталася тое, што Гусоўскі напісаў у 1523 годзе. Але самае цікавае, у якім кірунку ён далей развіваў сваю думку. Пасля сумных разваг ён звяртаўся ўжо непасрэдна да каралевы Боны: «Дзяржава мацуецца больш дасканаласцю душы, чым сілаю цела, пра што сведчаць як грэкі, так і рымляне. У іх заўсёды ваенная моц квітнела найбольш тады, калі і навукі; калі ж найперш пачалі прыходзіць у заняпад таленты, то змарнелі і сілы, а з іх заняпадам дзяржава абрушылася і ўсталявалася рабства». Што хацеў сказаць гэтымі радкамі выдатны пісьменнік? Тады, калі грэкі аддавалі перавагу тэатру, разнастайным культурным відовішчам, калі рымляне таксама развівалі сваё мастацтва, тады квітнелі іх цывілізацыі, умацоўваліся дзяржавы. А калі яны пачалі аддаваць перавагу гладыятарскім крывавым баям, паддаліся распусце, калі пачаўся культ цела, – тады паступова пачалі занепадаць таленты, а следам за гэтым настала рабства, іх дзяржавы разваліліся. Мне глыбока ўразіла, наколькі празрыста і даступна Мікалай Гусоўскі ўсё гэта сфармуляваў. Насамрэч ісціна ляжыць на паверхні, што якраз і адкрываецца ў творах лацінамоўнай літаратуры.

– На жаль, творы старажытных аўтараў сёння не так лёгка знайсці, – адзначае

▲ Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь А. Лукашэнка ўручае Ж. Некрашэвіч-Кароткай дыплом доктара навук. Студзень 2014 года

Жанна Вацлаваўна. – Ці спецыялістам, ці проста дапытлівым людзям, якія жадалі б прачытаць ці хоць бы пабачыць твор на мове арыгінала. Напрыклад, у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі захоўваецца вельмі мала арыгінальных лацінамоўных помнікаў. Ёсць даволі вялікая калекцыя мікрафільмаў, а вось з ліку новалацінскіх аўтараў XVI–XVII стагоддзяў няма практычна нічога. Некалькі лацінамоўных выданняў, пераважна панегірычнага характару, захоўваецца ў фондзе Нацыянальнага гістарычнага музея. Значна больш лацінамоўных кніг, у асноўным XVIII стагоддзя, з прыватных калекцый мясцовых арыстакратаў знаходзіцца ў аддзеле рэдкіх кніг Музея ў Новым замку ў Гродне.

У пошуках лацінамоўнай літаратуры Жанне Вацлаваўне давялося вывучаць кніжныя і рукапісныя фонды бібліятэк і архіваў не толькі Мінска і Гродна, але таксама аддзелаў рэдкіх кніг бібліятэк Варшавы, Кракава, Вроцлава, Курніка, Любліна, Львова, Кіева, Масквы, Санкт-Пецярбурга, Вільні, Гётынгена. Уразілі беларускую даследчыцу і найбагацейшыя зборы літаратуры менавіта эпохі Рэнэсансу ў бібліятэцы герцага Аўгуста ў Вольфенбютэлі ў Германіі. Трапіла яна ажно ў Папскую бібліятэку Ватыкана...

– Так, я была і ў Папскай бібліятэцы Ватыкана, праўда, літаральна дзве гадзіны, – пацвердзіла Жанна Вацлаваўна. –

Алесь Жлутка дапамог мне туды дабрацца, а сам пайшоў у архіў. І са мной там такі ўнікальны выпадак здарыўся: цяпер аб гэтым заўсёды студэнтам на лекцыях раскажваю. На жаль, я вельмі дрэнна гавару па-англійску, бо ў свой час вывучала нямецкую мову. І так сталася, што калі я была ў бібліятэцы, якраз не надарылася нямецкамоўных спецыялістаў. А як растлумачыць, якая кніга мне патрэбна? І тут я падумала: гэта ж Рым! Ці не паспрабаваць загаварыць з імі на лацінскай мове? І ведаеце, усё цудоўна атрымалася, мяне зразумелі (хоць і былі вельмі здзіўлены) і выдалі неабходную літаратуру. Вось якім нечаканым спосабам латынь даказвае, што яна жывейшая за ўсіх жывых.

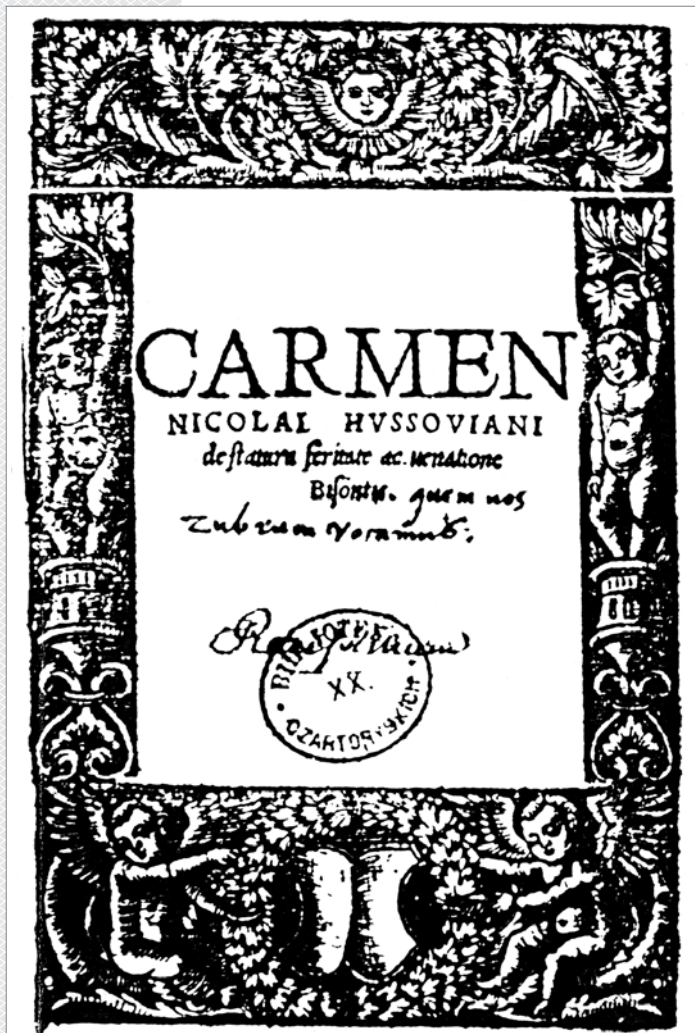
Адбітак эпохі Рэнэсансу адчуваецца нават калі закранаць тэмы больш сучасныя. Скажам, антрапацэнтрызм і гуманізм, якія

былі характэрны для той эпохі, мы адчуваем і сёння. «Па сутнасці, гуманізм ніколі і нікуды не знікаў з нашага кантэксту, – падкрэслівае даследчыца. – Але цяпер ён падаецца праз прызму чалавечага альбо сацыякультурнага вымярэння».

Ідэя больш падрабязна даследаваць даўняе пісьменства і літаратуру з пазіцыі сацыякультурнага падыходу ў Ж. Некрашэвіч-Кароткай з’явілася пасля знаёмства з кнігай «Чалавечы вымярэнне ў сучаснай беларускай літаратуры», выдадзенай адрэкам тэорыі літаратуры Інстытута літаратуры НАН Беларусі. Паводле яе слоў, чалавечы вымярэнне ў цяперашніх умовах мае на ўвазе актыўны камунікатывы даскурс. А гэта тое, чаго нам цяпер вельмі не хапае, бо прадстаўнікі сучаснага пакалення пераважна сядзяць кожны паасобку, а звязваюцца адзін з адным праз электронную пошту, у сацыяльных сетках ці па тэлефоне. Дый размовы, у асноўным, абмяжоўваюцца кароткім: як справы? Дык як жа ў соцыуме актывізаваць свае чалавечыя намаганні, якія ў большасці сваёй рэалізуюцца праз зносіны? На думку Жанны Вацлаваўны, некаторыя адказы можна знайсці, калі звярнуцца да літаратурнай і пісьмовай спадчыны.

– У многіх помніках нашага пісьменства падкрэсліваецца незвычайная каштоўнасць так званых супольных вячорак, – тлумачыць сваю думку даследчыца. – У нашых продкаў яны традыцыйна называліся вечарніцамі. Калі ў палякаў і ўкраінцаў вячоркі былі пераважна звязаны са спяваннем песень, то ў нас гэта былі размовы, часцей за ўсё вялася такая нязмушаная гаворка на розныя тэмы альбо распавядаліся нейкія павучальныя гісторыі. Дарэчы, менавіта на гэтым пабудавана фабула славунай кнігі Яна Баршчэўскага «Шляхціц Завальня, альбо Беларусь у фантастычных апавяданнях». Падавалася б, гэта ўсяго адна з мадэляў камунікацыі, але ў ёй, калі прыгледзецца, улічваецца многае, у тым ліку вырашаецца праблема бацькоў і дзяцей – праблема, вельмі актуальная на сённяшні дзень, калі прадстаўнікі старэйшага і малодшага пакалення часта жывуць у духоўным адасабленні адзін ад аднаго. Гэтага мы не назіраем у «Шляхціцы Завальні». Наша літаратура, пісьменства, традыцыі, якія знайшлі адбітак у літаратурных творах, – гэта сапраўды наш скарб, толькі нам трэ-

▼ Тытульны аркуш зборніка Мікалая Гусоўскага «Песня пра постаць, лютасць зубра і паляванне на яго». Кракаў, 1523 год

ба захацець адчыніць гэтую скарбонку і зазірнуць туды.

Дарэчы, як сцвярджае Жанна Некрашэвіч-Кароткая, ізноў жа недзе ў эпасе Рэнесансу трэба шукаць і вытокі полілінгвальнасці, характэрнай і ў наш час для Беларусі.

– Наша нацыя ніколі не была аднамоўнай, – падкрэслівае даследчыца. – У нас дзве дзяржаўныя мовы, гэта наша багацце, і не трэба гэтага баяцца ці выракацца. Прывяду самы моцны аргумент на карысць такой пазіцыі. Мы ўсе ведаем, калі быў самы плённы перыяд развіцця беларускай культуры, беларускай літаратуры – гэта 1920-я гады, эпоха так званай беларусізацыі. А калі мы паглядзім на наша заканадаўства таго часу? Тады на Беларусі было чатыры дзяржаўныя мовы: беларуская, руская, польская, ідыш. І ніякіх праблем беларускай мове не ствараў гэты статус дзяржаўнага чатырохмоўя.

Аднак, мне здаецца, нам трэба быць больш актыўнымі ў плане адраджэння беларускай культуры, літаратуры, нам трэба імкнуцца ўзбагачаць сябе, а не спрабаваць нешта ад мінулага адарваць і адкінуць. І тады наша спадчына адчыніць для нас новыя далягляды.

Beāti possidentes

Педагагічнага стажу ў Ж.В. Некрашэвіч-Кароткай ужо больш за 15 гадоў. У асноўным яна чытае лекцыі на філалагічным факультэце БДУ, а таксама, пачынаючы ўжо з 4-га курса ўніверсітэта, выкладае лацінскую мову, у прыватнасці, у Беларускім дзяржаўным педагагічным універсітэце імя М. Танка. Выкладчыца з задавальненнем адзначае, што за апошнія дзесяцігоддзе цікавасць да гэтай мовы ў студэнтаў значна павялічылася. Аднак падтрымкі з боку Міністэрства адукацыі амаль не адчуваецца. Паводле яе глыбокага пераканання, латынь выкладаецца ў Беларусі зусім не на тым узроўні, як гэта патрэбна і карысна для дзяржавы, што знаходзіцца ў цэнтры Еўропы. Хоць менавіта лацінская мова і культура найперш вызначаюць вось гэты еўропачэнтрызм. Таму трэба, пераканана прафесар кафедры, каб наша адукацыйная сістэма больш увагі надавала вывучэнню антычнай спадчыны, у першую чаргу – лацінскай мовы. Гэта быў бы, як гаварылі ў савецкі час, наш добры адказ Захаду. Да-

рэчы, у самой Заходняй Еўропе сітуацыя нашмат горшая за нашу: лацінскую мову вывучаюць вельмі рэдка. Зусім іншае становішча ў нашых найбліжэйшых суседзяў – палякаў, літоўцаў, украінцаў. І гэта якраз той выпадак, калі трэба браць прыклад з тых, хто бліжэй, лічыць Ж.В. Некрашэвіч-Кароткая:

– І ў гэтым сэнсе зноў жа хацелася б успомніць нашых добрых суседзяў літоўцаў. Вось яны, як я ведаю, менавіта ў апошнія гады кардынальна перагледзелі школьную праграму, у тым ліку курс літоўскай літаратуры. Для вучняў 11-га класа ўключылі больш помнікаў лацінамоўнай паэзіі ў перакладзе на літоўскую мову. Лічу, гэта вельмі правільная арыентацыя і карысная ў плане патрыятычнага выхавання задума. Хацелася б, каб і сучасныя беларусы, у першую чаргу маладыя людзі, якім ствараць будучае, больш ведалі старажытную літаратуру.

Жанна Вацлаваўна і сама многа робіць, каб на зразумелай нам роднай мове бела-

▲ Апошняя старонка зборніка Мікалая Гусоўскага «Песня пра зубра» з надпісамі на трох «свясчэнных мовах» – старажытнаўраўскай, старажытнагрэчаскай і лацінскай

русы маглі дакрануцца да скарбаў высокай лацінамоўнай паэзіі.

У 2007 годзе Ж. Некрашэвіч-Кароткая стала лаўрэатам спецыяльнага Фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы маладых вучоных. Дзякуючы гэтаму ў 2009 годзе даследчыцы ўдалося апублікаваць у выдавецтве БДУ сваю першую манаграфію «Беларуская лацінамоўная паэзія: ранні Рэнесанс», якая стала асновай доктарскай дысертацыі. У цэнтры ўвагі аўтара менавіта лацінамоўны ліра-эпас, бо гераічная паэма – гэта той жанр, з якога фактычна пачалася літаратура эпохі Адраджэння.

Калі спытаць сёння ў школьніка ці студэнта, з чаго пачалася еўрапейская літаратура, напэўна 99 % назавуць «Іліяду» Гамера. Вось якраз, так бы мовіць, беларускімі «іліядамі» і займалася ў час на-

пісання сваёй доктарскай дысертацыі філолаг Ж. Некрашэвіч-Кароткая. Пачала даследчыца з самых вядомых твораў – «Прускай вайны» Яна Вісліцкага і «Песні пра зубра» Мікалая Гусоўскага. Потым вывучала ўжо менш вядомую паэму Мікалая Гусоўскага «Пра жыццё і подзвігі святога Гіяцынта». Адштурхнуўшыся ад гэтага твора, у дысертацыі яна зрабіла асобны раздзел, прысвечаны так званым агіяграфічным паэмам. Вядома, такія помнікі старажытнага пісьменства, як «Жыццё Еўфрасінні Полацкай», «Жыццё Аўраамія Смаленскага», былі праявічымі і пісаліся на царкоўнаславянскай мове. У сваім навуковым даследаванні філолаг акцэнтуюе ўвагу на тым, што таксама не трэба забываць: насамрэч існуе яшчэ і лацінская традыцыя складання паэм, прысвечаных святым. Прынамсі, гэта маглі быць тыя ж самыя святыя, якім прысвячаліся праявічныя жыцці. Сярод важных для ўсяго славянскага рэгіёна даследчыца вызначае святога Гіяцынта, ці, як яго яшчэ зовуць, святога Яцка (ён быў палякам па паходжанні), менавіта яму Мікалай Гусоўскі прысвяціў сваю паэму.

– Потым я знайшла яшчэ адну агіяграфічную паэму – «Эпас пра святога Казіміра» Яна Крайкоўскага, – расказала Жанна Вацлаваўна. – Нагадаю, што ў пачатку XVII стагоддзя святы Казімір быў беатыфікаваны. У свой час яго лічылі патронам менавіта Вялікага Княства Літоўскага. Зразумела, што не ўсе рэлігійныя святыні да сённяшняга часу захаваліся, аднак паказальна, што касцёл Святога Казіміра можна напаткаць як мінімум у 10 гарадах Беларусі. Таму няма ніякіх падстаў выключыць гэтага святога з нашага кантэксту. Мы ўжо дастаткова адпыхваліся ад усяго мінулага. Прыгадаем словы Эклезіяста: «Час кідаць камяні і час збіраць камяні». Нам ужо сапраўды трэба скончыць кідаць камяні ў саміх сябе.

Пра паэму Яна Радвана «Радзівіліяда» Жанна Вацлаваўна гаворыць як пра твор сваёй вялікай замілаванасці. І хоць у выдадзенай у 1592 годзе ў Вільні паэме распаважаецца пра жыццё і подзвігі Мікалая Радзівіла, які быў князем на Дубінках і Біржах (цяпер гэта тэрыторыя Літвы), але ў цэнтры паэмы – падзеі Лівонскай вайны, баталіі якой разгортваліся ў тым ліку і на тэрыторыі сучаснай Беларусі.

У трэцяй, самай аб'ёмнай, кнізе ўзгадваецца славуная Чашніцкая бітва. Летась

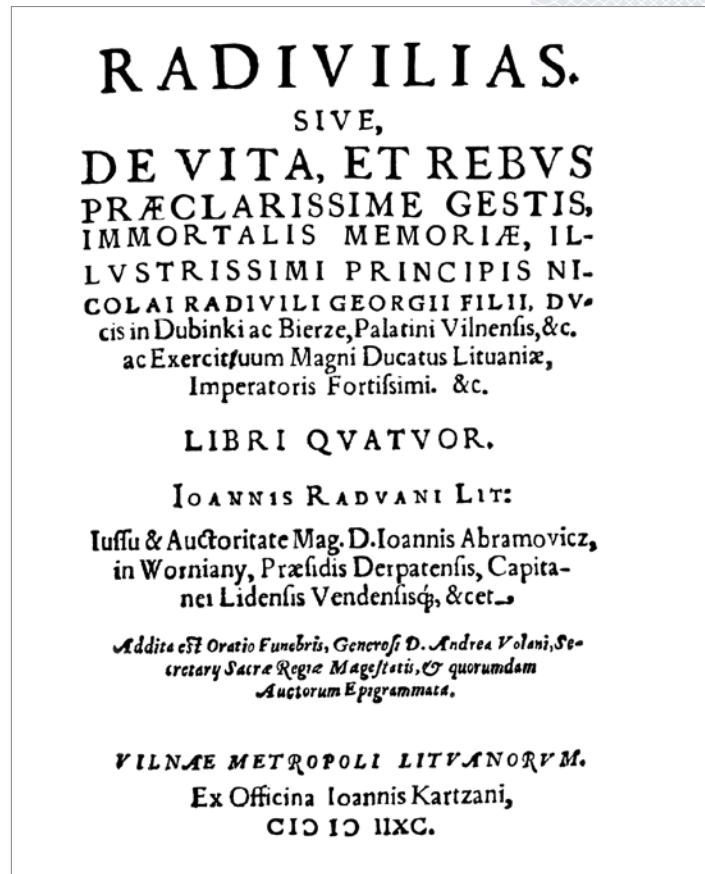
▼ Тытульны аркуш кнігі Яна Крайкоўскага «Эпас пра святога Казіміра». Вільня, 1604 год

адзначалася 450 гадоў з той пары, як войска на чале з Мікалаем Радзівілам Рудым і Рыгорам Хадкевічам на палях пад Чашнікамі каля рэчкі Ула разбіла велізарнае войска пад камандаваннем князя Пятра Шуйскага. Паводле некаторых крыніц, у гэтай бітве ўдзельнічала ад 10 да 50 тыс. чалавек.

На думку даследчыцы, пачынаць палыбленае выкладанне патрэбна са школьнай праграмы, якая ўжо даўно патрабуе аднаўлення, каб потым засяродзіцца на больш сур'ёзных тэмах. Сацыялагічныя апытанні сведчаць, што людзі ўспамінаюць у першую чаргу тыя творы, якія яны вывучалі менавіта ў школе. Таму, відаць, трэба рабіць больш скрупулёзны адбор таго, што ўвойдзе ў школьную праграму, і абавязкова мець на ўвазе абуджэнне цікавасці да літаратурнай спадчыны.

– Дарэчы, хацела б успомніць тую ж паэму Мікалая Гусоўскага «Пра жыццё і подзвігі святога Гіяцынта», – дадае Жанна Вацлаваўна. – Паводле твора, збаўца Ісус Хрыстос чыніў дзівосы не для таго, каб зрабіць уражанне на людзей, бо, наадварот, прасіў аб цудоўных ацаленнях нікому не расказваць. Найперш ён хацеў уздзейнічаць на душу чалавека, прынесці гэты пазытыў, каб потым, узрушыўшыся, чалавек ужо сам захацеў зрабіць дабро камусьці іншаму. Трэба ўлічваць вось гэты эстэтычны аспект у кантэксце гаворкі пра тое, як абудзіць цікавасць да нацыянальнай спадчыны. Тут мне здаецца бессэнсоўным гаварыць нейкія патэтычныя фразы – трэба рабіць пэўныя захады. Можна падрыхтаваць прыгожае выданне твораў мінулага, як гэта робяць нашы суседзі літоўцы. Калі ў 2009 годзе адзначалася тысячагоддзе першага згадвання назвы «Літва», яны да гэтай падзеі прымеркавалі выданне цэлага шэрагу вельмі прыгожа аформленых кніг: тая ж «Радзівіліяда», выбраныя творы Пятра Раізія, збор твораў Мікалая Гусоўскага, прычым гэта былі паралельныя выданні: на лацінскай і ў перакладзе на літоўскую мову. Аднак, цяпер ніхто не можа сказаць, што ўсё вышэй пералічанае не адносіцца да гісторыі літоўскай літаратуры. Калі і мы вось на якой-небудзь міжнароднай выставе ці імпрэзе прадэманструем шыкоўнае выданне – пажадана з тэкстам арыгінала, з перакладам на нашу родную беларускую мову, дык гэта будзе відавочным пацвярджэннем таго, што мы ганарымся нашай

літаратурнай і пісьмовай спадчынай, няхай яна і мае нейкія агульныя карані з мінуўшчынай іншых народаў. Дарэчы будзе прывесці адно лацінскае выслоўе, якое любіў паўтараць «жалежны» канцлер Германіі Ота фон Бісмарк: *Beati possidentes* – «шчаслівыя тыя, хто валодаюць».

Але як жа трэба выходзіць сучаснае пакаленне, каб пры сённяшняй глабалізацыі не страціць разнастайнасць моў і культур? Ж. Некрашэвіч-Кароткая лічыць, што Беларусь – унікальны ў геапалітычным плане рэгіён, але якраз наш вопыт можа навучыць і іншыя народы, што таксама апынуліся сёння ў такой мультыкультурнай сітуацыі, як знаходзіць шляхі да добрага суседства. Даследчыца прыгадала аповесць Ігната Ходзькі «Успаміны квестара». Квестар – гэта чалавек, які жыў пры кляштары і ездзіў па шляхецкіх дварах збіраць міласціну на яго ўтрыманне. Шчыры католік, які жыў пры айцах-францысканах, квестар Міхал Лаўрыновіч у сваім чарговым падарожжы неяк заехаў у Ластаі, дзе тады пераважала татарскае насельніцтва. Вось адпаведны

▲ Тытульны аркуш кнігі Яна Радвана «Радзівіліяда, або Пра жыццё і подзвігі... князя Мікалая Радзівіла». Вільня, 1592 год

фрагмент аповесці ў перакладзе Міколы Хаўстовіча:

«Мы міналі двор пана Амурата, калі ён сам, вяртаючыся з поля, спаткаў нас ля свае брамы і загукнуў: «Стой!»

– Няхай будзе... кланяюся пану! – пачаў я па звычцы, а закончыў адумаўшыся.

– На веці вякоў... кланяюся нізка! – адказаў ён, усміхаючыся. – Чаму ж ты мінаеш пачцівых людзей і суседзяў?»

Як бачым, спачатку сам квестар адумаўся, што не можа прывітаць мусульманіна традыцыйным каталіцкім вітаннем «Няхай будзе пахвалены Езус Хрыстус». Тым не менш пан Амурат не выказаў ніякага негатыву, а, наадварот, прадэманстраван, што нават мог бы правільна адказаць на гэтае прывітанне. Відавочна, абодва ведалі традыцыі іншай рэлігіі і не хацелі абразіць адзін аднаго. Яны намагаліся паказаць, што гэтыя дзве культурныя традыцыі, дзве розныя духоўна-рэлігійныя парадыгмы могуць суіснаваць. І такімі прыкладамі рэальнай, а не ўяўнай талерантнасці насамерэч напоўнена наша літаратура. «Так яна падказвае нам шляхі да выжывання ў сучасным грамадстве», – падкрэслівае даследчыца Жанна Вацлаваўна пераканана, што без глабалізацыі не абысціся, але яна можа адбывацца ў пэўных сферах, перадусім у эканоміцы і палітыцы. Што ж да культуры, дык няхай кожны народ застаецца самім сабой і, вядома, не па знешніх прыкметах – нацыянальных касцюмах, на-

цыянальнай ежы, а, самае галоўнае, па нацыянальных культурных традыцыях. І калі мы гаворым пра сваю беларускую культуру, то хрысціянскі кантэкст будзе для нас першасным.

– Шмат што з жыццёвых арыентацый мы можам усвядоміць пры дапамозе твораў нашага прыгожага пісьменства, – адзначае Жанна Некрашэвіч-Кароткая. – Аляксандр Ельскі, які ў 1892 годзе пераклаў першую кнігу «Пана Тадэвуша» Адама Міцкевіча на беларускую мову, у прадмове да свайго перакладу пісаў на беларускай мове, якая, аднак, у многім адрозніваецца ад сучаснай: «Чытая «Пана Тадэўша», дарагія беларусы, палюбіце ж усім сэрцам сваю родную, замядланую, святую беларускую мову, катая спрадвеку не толькі была вашай у сёлах, но ей ужывалі самыя даўнейшыя манархі края і іх вяльможы. <...> Калі б любоў ка ўсяму роднаму разагрэла сэрцы беларусаў, праз повесць, напісаную геніяльным паэтам для сваіх і ўсіх пабратымцаў, то душа яго, прагнуўшая так сільна той успульнай згоды і любові, засіяла б шчасцем аж на том лепшам свеце, а наша братняя доля закрасавалася б тожа тут у зямельцы роднай...». І завяршаецца прадмова такімі словамі: «бо толькі той, хто ўмее любіць, варт у Бога ўсякага добра». Гэта і ёсць менавіта тое, што мы павінны данесці нашым дзецям, нашай моладзі, гэта тое, чаму нас вучыць наша літаратура.

Сняжана МІХАЙЛОЎСКАЯ ▬

ПОДПИСКА НА ЖУРНАЛ

Идет подписка на «Беларускую думку» на I полугодие 2015 года!

«БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА»

74938 – ИНДИВИДУАЛЬНАЯ ПОДПИСКА.

Стоимость: 1 мес. – 16 700 руб., 3 мес. – 50 100 руб.,
6 мес. – 100 200 руб.

749382 – ВЕДОМСТВЕННАЯ ПОДПИСКА.

Стоимость: 1 мес. – 39 702 руб., 3 мес. – 119 106 руб.,
6 мес. – 238 212 руб. (включая НДС).

**СТОИМОСТЬ ЖУРНАЛА ПО ПОДПИСКЕ –
В 2 РАЗА НИЖЕ РОЗНИЧНОЙ**